

ԶԲՈՍԱՇՐՋԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՏՈՒՑՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՓՈՓՈԽՄԱՆ ԵՎ ԼՈՒԾՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԱՐՄԵՆ ՀԱՅԿՅԱՆՑ^{ID}, ԵՎԱ ՍԱԴՈՅԱՆ^{ID}
Երևանի պետական համալսարան

Հոդվածում քննարկվում են մասնավորապես «Զբոսաշրջության մասին» ՀՀ օրենքը և ոլորտը կարգավորող միջազգային փաստաթղթերով ամրագրված կարգավորումները՝ համադրելով պայմանագիրը միակողմանի փոփոխելու և լուծելու վերաբերյալ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված կարգավորումների հետ: Հեղինակները եզրակացնում են, որ զբոսաշրջային պայմանագրի ժամկետային բնույթով պայմանավորված, ինչպես նաև հիմք ընդունելով, որ այն ենթադրում է մեկանգամյա կատարում, այս պայմանագրի դեպքում պայմանագրի միակողմանի փոփոխման և լուծման՝ Օրենսգրքով նախատեսված դատական ընթացակարգի կիրառումը նպատակահարմար չէ: Փոխարենն առաջարկվում է օրենքով հստակ սահմանել պայմանագրի լուծման հիմք հանդիսացող՝ կողմերից յուրաքանչյուրի թույլ տված էական խախտումների շրջանակը, ինչպես նաև հանգամանքների էական փոփոխության առավել տիպական դրսևորումները՝ նախատեսելով այդ հիմքերն ի հայտ գալու դեպքում օրենքի ուժով շահագրգիռ կողմի՝ պայմանագիրը միակողմանի արտադատական կարգով լուծելու իրավունքը և այդ դեպքում՝ կողմերի միջև ծախսերի բաշխման կանոններ, այն է՝ ծառայության արժեքի վերադարձ: Հոդվածում հեղինակները զբոսաշրջային պայմանագրի օրինակով անդրադարձ են կատարում նաև պայմանագիրը միակողմանի լուծելու և դրա կատարումից միակողմանի հրաժարվելու ինստիտուտների հարաբերակցության որոշ հիմնահարցերի:

՝ Արմեն Հայկյանց – իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի վարիչ

Армен Айкянц – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой гражданского права ЕГУ

Armen Haykyants – Doctor of Law, Professor, Head of YSU Chair of Civil Law

Էլ. փոստ՝ ahaykyants@ysu.am ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4531-4647>

՝ Եվա Սադոյան – ՀՀ գլխավոր դատախազի խորհրդական, ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի դասախոս

Ева Сагоян – советник Генерального прокурора Республики Армения, преподаватель кафедры гражданского права ЕГУ

Yeva Saghoyan – Advisor to the Prosecutor General of the Republic of Armenia, Lecturer at YSU Chair of Civil Law

Էլ. փոստ՝ eva.g.saghoyan@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6712-564X>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 08.09.2025

Գրախոսվել է՝ 21.11.2025

Հաստատվել է՝ 28.11.2025

© The Author(s) 2025

Բանալի բառեր – պայմանագրի փոփոխում, պայմանագրի լուծում, զբոսաշրջային ծառայություններ, դատական կարգ, միակողմանի հրաժարում, հանգամանքների էական փոփոխություն

Քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցներն ազատ են փոխադարձ համաձայնությամբ կնքված պայմանագրի պայմանները փոփոխելու և լուծելու հարցում, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ պայմանագրով (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք¹, հոդված 466): Սակայն պայմանագիրը փոփոխել և լուծել հնարավոր է նաև առանց կողմերի միջև փոխադարձ համաձայնության՝ նրանցից մեկի միակողմանի կամահայտնությամբ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը սահմանել է կողմերից մեկի պահանջով պայմանագիրը փոփոխելու և լուծելու հիմքերը ու կարգը: Այսպես, պայմանագիրը կողմերից մեկի պահանջով կարող է փոփոխվել կամ լուծվել **դատարանի վճռով միայն մյուս կողմի թույլ տված պայմանագրի էական խախտման կապակցությամբ կամ օրենքով կամ պայմանագրով նախատեսված այլ դեպքերում** (466-րդ հոդված, մաս 2-րդ): Շահագրգիռ կողմի պահանջով **դատական կարգով** պայմանագիրը կարող է փոփոխվել կամ լուծվել նաև հանգամանքների էական փոփոխության հիմքով, եթե այլ բան նախատեսված չէ պայմանագրով կամ չի բխում դրա էությունից (հոդված 467, մաս 1-ին):

Օրենքով կամ կողմերի համաձայնությամբ նախատեսված դեպքերում հնարավոր է միակողմանի հրաժարվել պայմանագիրը լրիվ կամ մասնակի կատարելուց, ինչի արդյունքում պայմանագիրը համապատասխանաբար կհամարվի լուծված կամ փոփոխված (Քաղ. օր., հոդված 466, մաս 3):

Պայմանագրից միակողմանի հրաժարվելու հնարավորություն Օրենսգիրքը նախատեսել է նաև ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրի կողմերի համար (Քաղ. օր., հոդված 780): Սպառողի նախաձեռնությամբ պայմանագիրը միակողմանի լուծելու (հրաժարվելու) հիմքեր է սահմանում նաև «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը (այսուհետ՝ ՄԻՊ օրենք)²:

Պայմանագրի փոփոխման և լուծման նշված կարգավորումները, ընդհանուր կանոնի համաձայն, պետք է կիրառելի լինեն նաև զբոսաշրջային պայմանագրի նկատմամբ: Սակայն այս պայմանագրի որոշ առանձնահատկություններն իրենց հետքն են թողնում դրա փոփոխման և լուծման վրա, և դրանով էլ պայմանավորված է այդ գործընթացի հատուկ իրավական կարգավորումը:

¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրք, ՀՕ-239, ընդունվել է 05.05.1998, ուժի մեջ՝ մտել 01.01.1999, ՀՀՊՏ 1998.08.10/17(50), այսուհետ նաև՝ Քաղ. օր., Օրենսգիրք:

² Տե՛ս «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին» օրենք, ՀՕ-197, ընդունվել է 26.06.2001, ուժի մեջ մտել՝ 01.01.2002, ՀՀՊՏ 2001.08.02/25(157), Հոդ. 580, հոդվածներ 26-րդ, 27-րդ, 30-րդ:

«Զբոսաշրջության մասին» ՀՀ նոր օրենքով³ օրենսդիրը փորձել է սպառողի հետ կնքվող պայմանագրի փոփոխման և լուծման իրավակարգավորումը համահունչ դարձնել եվրոպական չափանիշներին՝ օրենսդրական կարգավորումների հիմքում դնելով «Փաթեթային ճանապարհորդությունների և առնչվող ճանապարհորդական համաձայնությունների մասին» Եվրոպական խորհրդի և Խորհրդարանի 2015 թ. նոյեմբերի 25-ի դիրեկտիվի⁴ կարգավորումները: ՀՀ օրենսդրական կարգավորումների վերլուծությունը թույլ է տալիս փաստել, որ այդ հարաբերությունները դարձյալ համապարփակ և լիարժեք կարգավորման չեն ենթարկվել, և նախատեսված նորմերն իրենց հերթին նոր հարցեր են առաջ բերում:

Պատվիրատուի (ըստ Օրենքի՝ սպառողի) հետ կնքվող պայմանագրի պայմաններից Օրենքն անդրադարձել է միայն զբոսաշրջային փաթեթի գնի փոփոխությանը: Այսպես, Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն՝ զբոսաշրջային փաթեթի գինը կարող է փոխվել միայն այն դեպքում, երբ պայմանագրով նախատեսված են դրա հիմքերը և պայմանները, որոնք պայմանավորված են վառելիքի կամ այլ էներգակիրների գներից կախված՝ տրանսպորտային ծառայությունների գների, ինչպես նաև հարկերի, տուրքերի, այլ պարտադիր վճարների և տարադրամի փոխարժեքի փոփոխություններով: Անգամ թվարկված հիմքերի առկայության դեպքում զբոսաշրջային փաթեթի գինը չի կարող բարձրացվել առանց սպառողին զբոսաշրջային փաթեթի մեկնարկից առնվազն 21 օր առաջ համապատասխան հաշվարկներով հիմնավորված ծանուցման (հոդված 23, մաս 8):

Վերոնշյալից կարելի է եզրակացնել, որ թվարկված հիմքերով զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից պայմանագրի գնի միակողմանի փոփոխությունը (եթե նման հնարավորություն նախատեսված է պայմանագրում) հնարավոր է օրենքի ուժով, այսինքն՝ **ոչ դատական կարգով**: Սա, ըստ էության, պայմանագիրը միակողմանիորեն միայն դատական կարգով փոխելու՝ Օրենսգրքի 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված կարգից բացառություն է: Ընդ որում՝ դա ընդհանուր կանոնից միակ բացառությունը չէ. նման

³ Տե՛ս «Զբոսաշրջության մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ-4-Ն, ընդունվել է 22.12.2023, ուժի մեջ է մտնել 01.09.2024, սկզբնաղբյուրը՝ միասնական կայք՝ 2024.01.9-2024.01.21, այսուհետ նաև՝ Օրենք: Նկատի ունենալով, որ «Զբոսաշրջության մասին» ՀՀ օրենքում օգտագործվող «զբոսաշրջային ծառայությունների մատուցում» եզրույթն ամբողջությամբ չի արտացոլում խնդրո առարկա պարտավորության առարկան, որը զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտների կողմից անմիջականորեն մատուցվող զբոսաշրջային ծառայություններից բացի, ընդգրկում է նաև երրորդ անձանց կողմից զբոսաշրջային ծառայությունների մատուցումը կազմակերպելու գործունեությունը, սույն հոդվածի շրջանակներում քննարկվող պայմանագիրը պայմանականորեն բնորոշվում է «զբոսաշրջային պայմանագիր» եզրույթով:

⁴ Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 “On package travel and linked travel arrangements”, amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/314/EEC (այսուհետ նաև՝ Դիրեկտիվ կամ ԵՄ դիրեկտիվ):

բացառություն Օրենսգիրքը նախատեսել է նաև պայմանագրի ընդհանուր պայմանները (հոդված 443) միակողմանի փոփոխելու դեպքում (ՀՀ քաղ. օր. հոդված 468, մասեր 1.1, 1.2)⁵. կողմերից մեկի ծանուցումը մյուս կողմի ստանալու պահից պայմանագիրը միակողմանի փոփոխելու կամ լուծելու հնարավորություն է նախատեսված նաև մատակարարման պայմանագրի կողմերի համար (հոդված 538) և այլն:

Հարկ է նշել, որ նույն տրամաբանությունն ինչպես զբոսաշրջային պայմանագրի գնի, այնպես էլ պայմանագրի ոչ էական պայմանների միակողմանի փոփոխության կապակցությամբ արտացոլված է նաև ԵՄ դիրեկտիվում (հոդված 11, մաս 1): Ուշագրավ է, որ եվրոպական օրենսդրի մոտեցումն այլ է զբոսաշրջային պայմանագրի էական պայմանների առնչությամբ. դրանց փոփոխությունը հնարավոր է **միայն կողմերի համաձայնությամբ**: Մասնավորապես՝ էական պայմանների փոփոխության անհրաժեշտության դեպքում Դիրեկտիվը պարտավորեցնում է զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտին անհապաղ և մատչելի ձևով ճանապարհորդին տեղեկացնել կատարված փոփոխությունների, զբոսաշրջային փաթեթի գնի վրա դրանց ազդեցության, փոփոխություններն ընդունելու ժամկետի, ինչպես նաև այդ ժամկետում առաջարկյին չարձագանքելու դեպքում ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված իրավական հետևանքների մասին (հոդված 11, մաս 3):

Զբոսաշրջային ոլորտի կանոնակարգման եվրոպական մոդելն անթույլատրելի է համարում, պայմանագրի գնից բացի, ցանկացած այլ էական պայմանի միակողմանի փոփոխությունը. զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտը պետք է իրավունք ունենա միակողմանի փոփոխելու պայմանագրի պայմանները, իսկ պատվիրատուն իր հերթին՝ միակողմանի լուծելու այն, եթե փոփոխությունները վերաբերում են պայմանագրի էական պայմաններին, և նա համաձայն չէ դրանց հետ⁶:

Անդրադառնալով քննարկվող պայմանագրի լուծման հիմքերին՝ անհրաժեշտ է նշել, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը, կողմերի համար նախատեսելով պայմանագիրը միակողմանի լուծելու ընդհանուր հիմքեր, առանձին

⁵ Օրենսգրքի 468-րդ հոդվածի 1.1-րդ մասի համաձայն՝ պայմանագրի ընդհանուր պայմանները (հոդված 443) միակողմանի կարելի է փոփոխել, եթե դրա հնարավորությունը նախատեսված է կողմերի միջև կնքված պայմանագրի ընդհանուր պայմաններին հղում պարունակող պայմանագրով կամ օրենքով: Նույն հոդվածի 1.2-րդ մասի համաձայն՝ պայմանագրի ընդհանուր պայմանները միակողմանի փոփոխելու դեպքում դրանք փոփոխող կողմը փոփոխության վերաբերյալ մյուս կողմին տեղեկացնում է կողմերի միջև համաձայնեցված այնպիսի եղանակով, որն ապահովում է կատարված փոփոխություններին մատչելի եղանակով և ամբողջապես ծանոթանալու, դրանք պահպանելու և անփոփոխ կերպով վերարտադրելու հնարավորությունները: Փոփոխության վերաբերյալ տեղեկատվությունը տրամադրվում է մինչև փոփոխությունն ուժի մեջ մտնելը՝ ողջամիտ ժամկետում, եթե պայմանագրով, օրենքով կամ այլ իրավական ակտերով այլ ժամկետ նախատեսված չէ:

⁶ St^e u **Carlos Torres, Javier Melgosa Arcos, Laurence Jegouzo** and others, Collective Commentary about the New Package Travel Directive, ESHTE, 2020, էջ 260:

պայմանագրերի դեպքում մասնավորեցրել է դրանք՝ սահմանելով կողմերից յուրաքանչյուրի նախաձեռնությամբ պայմանագիրը միակողմանի լուծելու (կամ դրանից հրաժարվելու⁷) հատուկ հիմքեր:

«Զբոսաշրջության մասին» ՀՀ օրենքը նույնպես նախատեսել է սպառողի կողմից պայմանագիրը միակողմանի լուծելու առանձին հիմքեր: Այսպես, Օրենքի 23-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ սպառողն իրավունք ունի առանց որևէ պատճառաբանության միակողմանի լուծելու զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագիրը, եթե սպառողի հանձնարարությամբ կամ համաձայնությամբ զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտն իրեն փոխանցված գումարը չի փոխանցել այլ զբոսաշրջային ծառայություններ մատուցող անձանց:

Օրենքի 23-րդ հոդվածի 9-րդ մասով, որպես սպառողի կողմից պայմանագիրը միակողմանի լուծելու հիմք, նախատեսվել է **զբոսաշրջային փաթեթի գինը 8 տոկոսից ավելի բարձրանալը**: Ընդ որում՝ այս դեպքում սպառողն ազատվում է միակողմանի լուծման համար որևէ տուգանք վճարելու պարտականությունից: Հարկ է նշել, որ գնի էական փոփոխությունը, որպես սպառողի կողմից պայմանագիրը միակողմանի լուծելու պայման նախատեսելը, ոչ միայն համահունչ է Դիրեկտիվի կարգավորումներին, այլև բխում է եվրոպական սպառողական իրավունքի այն կանխադրույթից, որ սպառողին պայմանագիրը լուծելու հնարավորություն չտալն այն դեպքում, երբ պայմանագրի գինը սկզբնականի համեմատ էականորեն բարձրացել է, սպառողի հետ կնքվող պայմանագրի անարդար պայման է⁸:

Միննույն ժամանակ, Դիրեկտիվը ճանապարհորդին իրավունք է տալիս **նախքան ճանապարհորդությունը** պայմանագիրը միակողմանի լուծել նաև այլ դեպքերում, մասնավորապես

1) կազմակերպչի կողմից պայմանագրի էական պայմաններից մեկը փոխելու դեպքում, եթե ճանապարհորդը չի տվել դրանց վերաբերյալ համաձայնություն,

2) կազմակերպչի կողմից ճանապարհորդի այն հատուկ պահանջները չապահովելու դեպքում, որոնց վերաբերյալ նա տվել էր իր համաձայնությունը (հոդված 11, մաս 2),

3) ժամանման վայրում կամ դրա անմիջական մոտակայքում արտակարգ և անխուսափելի հանգամանքներ ի հայտ գալու դեպքում, եթե դրանք զգալիորեն անդրադառնում են զբոսաշրջային փաթեթի մատուցման կամ ճանապարհորդի՝ ժամանման վայր հասնելու վրա (հոդված 12, մաս 2):

⁷ Պայմանագիրը միակողմանի լուծելու և դրա կատարումից միակողմանի հրաժարվելու ինստիտուտների հարաբերակցության մասին կխոսվի հաջորդիվ:

⁸ Տե՛ս «Սպառողների հետ կնքվող պայմանագրերի անարդար պայմանների մասին» Դիրեկտիվի հավելվածի 1-ին կետը (Council directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts).

Ընդ որում՝ ճանապարհորդի կողմից պայմանագիրը թվարկված հիմքերից որևէ մեկով լուծելու դեպքում վերջինս իրավունք ունի պահանջելու **զբոսաշրջային փաթեթի գումարի ամբողջական վերադարձ**՝ առանց լրացուցիչ այլ փոխհատուցման (Դիրեկտիվ, հոդված 12, մաս 2):

Դիրեկտիվը, որպես առանց որևէ վճարի ճանապարհորդի կողմից պայմանագիրը միակողմանի լուծելու, բայց միաժամանակ նաև **վնասների հատուցում** պահանջելու հիմք, նախատեսում է **զբոսաշրջային ծառայությունները ոչ պատշաճ մատուցելը**, եթե դա էականորեն անդրադառնում է զբոսաշրջային փաթեթի մատուցման վրա, և եթե ճանապարհորդի կողմից սահմանված ողջամիտ ժամկետում կազմակերպիչը չի վերացրել թերությունները (հոդված 13, մաս 6): Ծառայություններում էական և չվերացվող թերություններ հայտնաբերելու դեպքում սպառողի համար պայմանագիրը լուծելու և վնասի հատուցում պահանջելու իրավունք նախատեսել է նաև «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը (հոդված 27, մաս 1):

Ինչ վերաբերում է զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից պայմանագիրը միակողմանի լուծելու իրավունքին, ապա Օրենքն այդ կապակցությամբ առանձնահատուկ հիմքեր չի նախատեսել, իսկ Դիրեկտիվը նման հնարավորություն նախատեսել է միայն օբյեկտիվ հանգամանքների դեպքում: Մասնավորապես՝ կազմակերպիչը կարող է լուծել պայմանագիրը և վճարել ճանապարհորդի վճարած գումարն ամբողջությամբ, բայց ոչ այլ լրացուցիչ վճարներ, եթե զբոսաշրջիկների քանակը պակաս է նախատեսված նվազագույն քանակից⁹, կամ եթե նա չի կարող մատուցել ծառայություններն անկանխատեսելի և անխուսափելի հանգամանքների հետևանքով և, նախքան ճանապարհորդությունը, այդ մասին անհապաղ տեղեկացրել է ճանապարհորդին (հոդված 12, մաս 3):

Թե՛ պատվիրատուի (սպառողի), թե՛ զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից պայմանագիրը միակողմանի լուծելու՝ Օրենքով և Դիրեկտիվով նախատեսված հիմքերի ուսումնասիրությունից դժվար չէ նկատել, որ դրանք զբոսաշրջային ծառայությունների մատուցման հարաբերություններում ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, որպես պայմանագրի փոփոխման և լուծման հիմքեր, պայմանագրի էական խախտման կամ հանգամանքների էական փոփոխության առանձին դրսևորումներ են:

Միևնույն ժամանակ, զբոսաշրջային պայմանագրի փոփոխման և լուծման վերաբերյալ վերոշարադրյալ կարգավորումների և քաղաքացիաիրավական

⁹ Զբոսաշրջիկների անհրաժեշտ քանակը չապահովվելու դեպքում զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագիրը լուծելու հիմքը, թեև անուղղակիորեն, նախատեսվել է նաև Օրենքով: Օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-րդ կետով, որպես զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագրի պարտադիր դրույթ, նախատեսվում է մարդկանց ոչ բավարար քանակի պատճառով փաթեթը չեղյալ հայտարարելու (նկատի ունի լուծելը) մասին:

պայմանագրի փոփոխման ու լուծման՝ Օրենսգրքով նախատեսված ընդհանուր կարգի համադրման արդյունքում ակներև է, որ դրանք նախատեսում են պայմանագրի միակողմանի փոփոխման և լուծման տարբեր ընթացակարգեր:

Մասնավորապես՝ Օրենսգրքի 468-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ կողմը կարող է պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման մասին պահանջը դատարան ներկայացնել միայն պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման առաջարկի վերաբերյալ մյուս կողմի մերժումը ստանալուց կամ այդ առաջարկում նշված ժամկետում պատասխանը չստանալուց հետո, իսկ դրա բացակայության դեպքում՝ 30-օրյա ժամկետում:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով պայմանագրի միակողմանի փոփոխման կամ լուծման պահանջով դատարան դիմելու պայմաններին, նշել է, որ օրենսդիրը հնարավորություն է ընձեռել կողմին պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման մասին պահանջ ներկայացնել դատարան միայն հետևյալ դեպքերից հետո՝

- *պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման առաջարկի վերաբերյալ մյուս կողմի մերժումը ստանալուց,*

կամ

- *այդ առաջարկում նշված ժամկետում պատասխանը չստանալուց հետո,*
կամ

- *ժամկետի բացակայության դեպքում՝ առաջարկը ստանալուց հետո 30-օրյա ժամկետում¹⁰:*

Այսինքն՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությամբ պայմանագրի փոփոխման կամ լուծմանն ուղղված կողմի առաջարկը չընդունելու կամ դրան չարձագանքելու դեպքում վրա հասնող հետևանքը, ընդհանուր կանոնի համաձայն, այդ կողմի պահանջով **դատական կարգով** պայմանագրի փոփոխում կամ լուծում պահանջելն է: Մեր կարծիքով, սակայն, զբոսաշրջային պայմանագրի դեպքում փոփոխման կամ լուծման դատական ընթացակարգն արդարացված չէ ներքոշարադրյալ հիմնավորմամբ:

Այս պայմանագիրը փոփոխելու կամ լուծելու հիմքերը կարող են ի հայտ գալ ինչպես նախքան ճանապարհորդությունը, այնպես էլ վերջինիս ընթացքում: Այն դեպքում, երբ կողմի թույլ տված էական խախտումը կամ հանգամանքների էական փոփոխությունն առաջացել է նախքան ճանապարհորդությունը, պայմանագիրը լուծելու կապակցությամբ կողմերի միջև համաձայնության բացակայության պարագայում տեսականորեն հնարավոր է դատական կարգով պահանջել պայմանագրի փոփոխում կամ լուծում: Սակայն զբոսաշրջային պայմանագրերը սովորաբար ունեն գործողության կարճ ժամկետ, ընդհուպ՝ մի քանի օր, ընդ որում՝ դրանք կապված են լինում հստակ ամսաթվերի հետ (թռիչք, էքսկուրսիաներ և այլն): Մինչդեռ վեճերի լուծման

¹⁰ Տե՛ս թիվ ԵՇԴ/1103/02/11 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 19.10.2012 թվականի որոշումը:

դատական ընթացակարգն անգամ պարզեցված վարույթների դեպքում կարող է տևել նվազագույնը ամիսներ: Դատական ընթացակարգը ներառում է մի շարք փուլեր, բացառված չէ, որ կարող է բողոքարկվել ընդունված ակտը. նման պայմաններում դատարանի կողմից զբոսաշրջային պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման վեճը քննարկելու պահին մեծ է հավանականությունը, որ ճանապարհորդության նախատեսված ժամկետն ավարտված կլինի: Անգամ պայմանագրի ակնհայտ խախտման դեպքում դատական ընթացակարգը չի ապահովում օպերատիվ արձագանք, ինչը կարող է հանգեցնել այն բանին, որ սպառողը գրկվի այլընտրանքային ծառայություն ստանալու հնարավորությունից, կամ առնվազն վերջինիս համար առաջանան լրացուցիչ ծախսեր: Հետևաբար, դատական ակտով կողմերից որևէ մեկին պայմանագրի փոփոխում կամ լուծում պարտավորեցնելն այս դեպքում կարող է ժամանակավորեալ լինել:

Զբոսաշրջային պայմանագիրը դատական կարգով լուծելու մեխանիզմն արդարացված չի թվում նաև այն դեպքում, երբ նույն հիմքերն առաջանան ճանապարհորդությունը սկսելուց հետո, այսինքն՝ երբ զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտը փաստացի, թեկուզև՝ ոչ պատշաճ, սակայն կատարած կլինի զբոսաշրջային ծառայություններ մատուցելու կամ դրանց մատուցումը կազմակերպելու՝ իր պարտավորությունը, իսկ պատվիրատուն վճարած կլինի դրա դիմաց: Այդ դեպքում պայմանագրի լուծման պահանջ դատարան ներկայացնելն ինքնին առարկայազուրկ է: Թեև պարտավորության ոչ պատշաճ կատարումն իրավական առումով չի դադարեցնում զբոսաշրջային պայմանագիրը, սակայն զբոսաշրջային ծառայությունների մատուցման պարտավորության դեպքում այն փաստացի դադարում է, քանի որ այս պարտավորության առարկան ծառայության մատուցման մեկանգամյա գործողությունն է, ուստի ճանապարհորդությունը սկսվելու պահից պայմանագրի նպատակն ըստ էության կլինի սպառված, իսկ այն լուծելու պահանջ ներկայացնելն էլ՝ ինքնանպատակ:

Ակնհայտ է, որ նշված իրավիճակում պայմանագրի լուծումը չի կարող վերականգնել շահագրգիռ կողմի խախտված իրավունքները, ուստի այդ իրավունքների դատական պաշտպանությունը պետք է ուղղված լինի ոչ թե փաստացի սպառված իրավահարաբերությունների դադարեցմանը, այլ դրա արդյունքում առաջացած հետևանքների վերացմանը: Հետևաբար՝ այս դեպքում խախտված իրավունքների պաշտպանությունը պետք է իրականացնել ոչ թե պայմանագրի լուծման, այլ պատճառված վնասի հատուցման պահանջ ներկայացնելու միջոցով:

Ամփոփելով ասվածը՝ գտնում ենք, որ դատական պաշտպանության եղանակը զբոսաշրջային պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման դեպքում արդյունավետ չէ և չի համապատասխանում այս պայմանագրի բնույթին: Որպես նշված տեսակետի հիմնավորում՝ ավելորդ չէ նաև ասել, որ դատական կարգով պայմանագիրը միակողմանի փոփոխելու կամ լուծելու առնչությամբ ՀՀ

դատական պրակտիկայում առկա սակավաթիվ գործերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս փաստել, որ պայմանագրի լուծման հայցեր քննելիս դատարանները նույնպես դժվարանում են կիրառել Օրենսգրքով նախատեսված կարգավորումները: Այս առումով ուշագրավ են հաջորդիվ ներկայացվող դատական գործի հանգամանքները: Այսպես, *հայցվոր-սպառողը դատարան էր դիմել իր և զբոսաշրջային ընկերության միջև կնքված զբոսաշրջային ծառայությունների մատուցման պայմանագիրը լուծելու և վնասի հատուցում ստանալու պահանջներով՝ այն հիմնավորմամբ, որ զբոսաշրջային ընկերությունը չի մատուցել պայմանագրով նախատեսված՝ սպառողի ճանապարհորդությունը կազմակերպելու ծառայությունը: Դատարանը հայցը բավարարել էր մասնակի՝ վնասի հատուցման պահանջի մասով, իսկ պայմանագիրը լուծելու պահանջի մասով մերժել էր՝ որպես հիմնավորում նշելով, որ դատարանը հաստատված է համարել պատասխանողի զբոսաշրջային ընկերության կողմից պայմանագրով ստանձնած պարտավորությունը չկատարելու փաստը, ինչի արդյունքում բավարարվում է պատճառված վնասը հատուցելու պահանջը: Իսկ ինչ վերաբերում է պայմանագիրը լուծելու պահանջին, ապա դատարանը գտել էր, որ բացակայում է պայմանագիրը կողմերից մեկի պահանջով դատական կարգով լուծելու հիմքերից որևէ մեկը, որպիսիք են՝ պայմանագրի կողմերից մեկի կողմից դրա էական խախտումը և օրենքով կամ պայմանագրով նախատեսված այլ դեպքը¹¹: Դատարանը, արձանագրելով պարտավորության էական խախտման փաստը, այն չի դիտարկել պայմանագրի լուծման հիմք հանդսացող էական խախտում, ինչը ևս մեկ անգամ վկայում է դատական կարգով պայմանագիրը միակողմանի լուծելու ինստիտուտի գործնական կիրառության խնդիրների մասին:*

Նշվածի համատեքստում ողջամտորեն կարող է հարց բարձրացվել, թե այս պայմանագրի կողմերը, օգտվելով Օրենսգրքի 780-րդ հոդվածով նախատեսված՝ ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագիրը կատարելուց միակողմանի հրաժարվելու հնարավորությունից, իրավասու չեն արդյոք կոնտրագենտի կողմից էական խախտում թույլ տալու կամ պայմանագրի լուծման՝ Օրենքով կամ Դիրեկտիվով նախատեսված այլ հիմքերի հայտ գալու դեպքում առանց դատարան դիմելու հրաժարվելու պայմանագրի կատարումից: Կարծում ենք՝ պատասխանը բացասական է, քանի որ պայմանագիրը միակողմանիորեն լուծելու և պայմանագրից միակողմանի հրաժարվելու ինստիտուտները չեն կարող նույնացվել: Ավելորդ չէ նշել, որ թե՛ օրենսդրական, թե՛ գործնական մակարդակում այս ինստիտուտների շփոթը նոր չէ

¹¹ Տե՛ս թիվ ԵԴ/19374/02/18 քաղաքացիական գործով Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանի 02.05.2019 թ. վճիռը:

քաղաքացիական իրավունքի գիտության համար: Որոշ հեղինակներ փաստում են, որ այս իրավական ընթացակարգերը բովանդակային առումով միանգամայն տարբեր են¹²:

Թեպետ Օրենսգրքում (տե՛ս, օրինակ՝ հոդված 538-րդ), ինչպես նաև այլ օրենսդրական ակտերում (ՄԻՊ օրենք, հոդվածներ 26, 27) երբեմն «պայմանագրի լուծում» և «պայմանագրից հրաժարում» եզրույթները կիրառվում են որպես հոմանիշներ, այնուամենայնիվ դրանք տարբեր իրավական կատեգորիաներ են ինչպես իրենց կիրառման ընթացակարգով, այնպես էլ առաջացրած հետևանքներով և պետք է տարբերվեն նաև կիրառման հիմքերով: Մասնավորապես՝ եթե պայմանագրի միակողմանի լուծումը, ընդհանուր կանոնի համաձայն, ենթադրում է դատական ընթացակարգ, ապա օրենքով կամ պայմանագրով նախատեսված դեպքերում դրանից հրաժարվելը կարող է կատարվել առանց դատարան դիմելու:

Առավել էական է պարտավորությունը դադարեցնելու այս երկու եղանակների առաջացրած հետևանքների տարբերությունը: Այսպես, Օրենսգիրքը պատվիրատուին թույլ է տալիս հրաժարվել ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագիրը կատարելուց՝ **կատարողի փաստացի կատարած ծախսերը վճարելու պայմանով**, իսկ կատարողին՝ **պատվիրատուի վնասները լրիվ հատուցելու պայմանով**: Նման հետևանքն արդարացի է թվում այն դեպքում, երբ կողմերից մեկը, **առանց որևէ հատուկ հիմքի**, ուղղակի հրաժարվում է պայմանագրի կատարումից: Այստեղ արդեն պարտավորության դադարման դեպքում առաջացող հետևանքը կարող է դիտարկվել որպես որոշակի «փոխհատուցում»՝ պայմանագրից առանց հիմքի վաղաժամկետ հրաժարվելու համար:

Մեր կարծիքով, նույն հետևանքն իրավաչափ չի լինի այն դեպքում, երբ պայմանագրի միակողմանի լուծման անհրաժեշտությունն առաջանա կոնստրազենտի կողմից էական խախտում թույլ տալու կամ որևէ օբյեկտիվ հանգամանքի հիմքով: Եվ պատահական չէ, որ Օրենսգիրքը պայմանագրի էական խախտման կամ հանգամանքների էական փոփոխության դեպքում նախատեսել է ոչ թե պայմանագրից հրաժարվելու, այլ այն լուծելու ընթացակարգ՝ վրա հասնող այլ հետևանքներով: Մասնավորապես, պայմանագրի լուծման իրավական հետևանքների կապակցությամբ Օրենսգիրքը, որպես ընդհանուր կանոն, նախատեսել է, որ կողմերն իրավունք չունեն պահանջելու վերադարձնել այն, ինչը կատարել են պարտավորությամբ մինչև պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման պահը: Մինչև ժամանակ, Օրենսգիրքը նախատեսել է **օրենքով** կամ կողմերի համաձայնությամբ այլ բան նախատեսելու հնարավորություն (հոդված 469, մաս 4):

¹² См. у РЫЖОВ Р. Расторжение договора и односторонний отказ от его исполнения. вопросы соотношения, УДК 347.43, <https://cyberleninka.ru/article/n/rastorzhenie-dogovora-i-odnostoronniy-otkaz-ot-ego-ispolneniya-voprosy-sootnosheniya/viewer>.

Ինչ վերաբերում է կողմերից մեկի կողմից թույլ տված էական խախտման հիմքով պայմանագիրը լուծելուն, ապա Օրենսգիրքը մյուս կողմին թույլ է տալիս այդ դեպքում պահանջել հատուցելու պայմանագրի փոփոխմամբ կամ լուծմամբ պատճառված վնասները (հոդված 469, մաս 5):

Ակնհայտ է, որ նկարագրված իրավիճակում, երբ պայմանագրի լուծման հիմքը զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից պայմանագրի էական խախտումն է, պատվիրատուն պայմանագրից միակողմանի հրաժարվելու ընթացակարգի կիրառման դեպքում ստիպված կլինի հատուցել ծառայությունը մատուցողի փաստացի ծախսերը, մինչդեռ պայմանագիրը միակողմանի լուծելու՝ Օրենսգրքով նախատեսված ընթացակարգի կիրառման դեպքում նա ոչ միայն նման պարտականություն չի ունենա, այլև կարող է անգամ պահանջել իրեն պատճառած վնասի հատուցում:

Վերոնշյալից ելնելով՝ գտնում ենք, որ պայմանագրից միակողմանի հրաժարվելու ընթացակարգն այս դեպքում պաշտպանության պատշաճ և արդյունավետ մեխանիզմ չէ, ուստի անհրաժեշտ է կիրառել պայմանագիրը միակողմանի լուծելու ընթացակարգը: Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով այս պայմանագրի ժամկետային բնույթը, համապատասխանաբար նաև Օրենքով նախատեսված կոնկրետ հիմքեր ի հայտ գալու դեպքում պայմանագիրը հնարավորինս սեղմ ժամկետում միակողմանի փոփոխելու կամ լուծելու անհրաժեշտությունը, գտնում ենք, որ օրենքի ուժով, արտադատական կարգով այս պայմանագիրը միակողմանի փոփոխելն ու լուծելը միանգամայն իրավաչափ են:

Դրանով հանդերձ՝ որոշակի հարցեր են ծագում պայմանագրի լուծման իրավական հետևանքների կապակցությամբ: Օրենսգիրքը նախատեսել է, որ կողմերն իրավունք չունեն պահանջելու վերադարձնել այն, ինչը կատարել են պարտավորությամբ մինչև պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման պահը, եթե այլ բան սահմանված չէ օրենքով կամ կողմերի համաձայնությամբ (հոդված 469, մաս 4), իսկ եթե պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման համար հիմք է ծառայել կողմերից մեկի թույլ տված պայմանագրի էական խախտումը, մյուս կողմն իրավունք ունի պահանջելու հատուցել պայմանագրի փոփոխմամբ կամ լուծմամբ պատճառված վնասները (հոդված 469, մաս 5):

Պայմանագրի փոփոխման և լուծման՝ Օրենսգրքի 469-րդ հոդվածի 4-րդ և 5-րդ մասով նախատեսված հետևանքների համադրման արդյունքում հարց է ծագում՝ զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից թույլ տված էական խախտման հիմքով պայմանագրի լուծման պահանջ ներկայացնելիս, որպես պատճառված վնաս, պատվիրատուն կարող է արդյոք պահանջել իր կատարածը, որի դիմաց հանդիպական բավարարում չի ստացել կամ ստացել է մասնակի: Այլ կերպ ասած՝ ծառայության դիմաց վճարված գումարը կարող է արդյոք ընդգրկվել էական խախտման արդյունքում պատճառված վնասի կատեգորիայի մեջ և համապատասխանորեն ենթակա լինել վերադարձի:

Իրավաբանական գրականության մեջ ընդունված է տեսակետ, որ պայմանագրի փոփոխմամբ կամ լուծմամբ պատճառված վնասները պայմանավորված են ոչ այնքան պայմանագրի խախտման փաստով, որքան դրա հարկադրված դադարեցման հետևանքներով: Այսինքն՝ խոսքն այսպես կոչված «երկրորդային բնույթի» վնասների մասին է, որոնք ավելանում են խախտման փաստով պայմանավորված վնասներին¹³: Ա. Կարապետովն անգամ փորձել է թվարկել այդ վնասների հնարավոր շրջանակը. մասնավորապես, դրանք են՝ **առաջին**, լուծվող պայմանագրի գնի և այլ անձի հետ հետագայում կնքվող պայմանագրի գնի տարբերությունը, եթե վերջին պայմանագրի գինը գերազանցել է լուծվող պայմանագրի գինը, **երկրորդ**, լուծված պայմանագրի գնի և նման պայմանագրի սովորական շուկայական գնի տարբերությունը, **երրորդ**, տուժողի բաց թողնված օգուտը, պայմանագրի լուծման հետ կապված ծախսերը¹⁴: Այսպիսով, Ա. Կարապետովի դիրքորոշումն այն է, որ «պայմանագրի լուծմամբ պատճառված վնաս» կատեգորիան իր մեջ չի ընդգրկում այն, ինչը պայմանագրով կողմերը ստացել են մինչև դրա լուծումը¹⁵:

Համակարծիք լինելով այս մեկնաբանությանը՝ կարծում ենք, որ այն թույլ է բացատրել Օրենսգրքի 469-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված արգելքի և նույն հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված իրավունքի զուգահեռ գոյության հնարավորությունը:

Միևնույն ժամանակ, օրենսդիրը հնարավոր է համարում պարտավորությամբ մինչև պայմանագրի փոփոխման կամ լուծման պահը կատարվածը վերադարձնելու պահանջ ներկայացնելու արգելքից օրենքով կամ պայմանագրով բացառություն նախատեսել: Ինչպես նկատեցինք, պայմանագրի լուծման որոշ հիմքերի դեպքում նման բացառություն արդեն իսկ նախատեսված է ինչպես Օրենքում, այնպես էլ Դիրեկտիվում. երկու ակտերն էլ նախատեսում են թվարկված հիմքերով պայմանագիրը լուծելու դեպքում զբոսաշրջային փաթեթի արժեքը սպառողին վերադարձնելու պայման, ինչը պայմանագրի լուծման արտադատական ընթացակարգ նախատեսելու դեպքում միանգամայն տեղին է թվում:

¹³ St' u Договорное право. Общая часть, Постатейный комментарий к статьям 420-453 Гражданского кодекса Российской Федерации, под ред. А. Карапетова, Второе изд., М., Логос, 2020, էջ 1418:

¹⁴ St' u նույն տեղը:

¹⁵ Այս հետևությունն ուղղակիորեն բխում է ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքից, որը, ամրագրելով կողմերից մեկի կողմից պայմանագրի էական խախտման հիմքով պայմանագիրը փոփոխելու կամ լուծելու հիմքով մյուս կողմի՝ պայմանագրի փոփոխմամբ կամ լուծմամբ պատճառված վնասների հատուցում պահանջելու իրավունքը, միաժամանակ սահմանել է, որ եթե մինչև պայմանագրի փոփոխումը կամ լուծումը կողմերից մեկը, մյուս կողմից ստանալով պարտավորության կատարում, չի կատարել իր պարտավորությունը կամ ոչ ամբողջական է կատարել այն, կողմերի հարաբերությունների նկատմամբ կիրառվում են անհիմն հարստացման հետ կապված կանոնները, եթե պարտավորության էությունից այլ բան չի բխում (ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի, հոդված 453, մասեր 4, 5):

Այլ խոսքով՝ մինչև պայմանագրի լուծումը միմյանց հանդեպ կատարվածը «վնաս» կատեգորիայից տարանջատելու և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 469-րդ հոդվածի 4-րդ մասով ընձեռված՝ օրենքով այլ կանոն նախատեսելու հնարավորությունն օգտագործելով՝ պայմանագրի լուծման իրավական հետևանքի առնչությամբ հստակ կանոններ նախատեսելը թույլ կտա կողմերին օրենքով նախատեսված հիմքերն ի հայտ գալու ուժով առանց դատարան դիմելու լուծել պայմանագիրը: Իսկ այն դեպքում, երբ կողմերից մեկը պայմանագրի էական խախտման հիմքով կրել է լրացուցիչ վնաս, վերջինս զրկված չէ վնասի հատուցման հայց ներկայացնելու միջոցով ապահովել իր քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանությունը:

Վերոգրյալի լույսի ներքո անդրադառնալով Դիրեկտիվով և Օրենքով ամրագրված՝ պայմանագիրը լուծելու հիմքերին՝ կարծում ենք, որ դրանք անհրաժեշտ է դասակարգել երկու խմբերում՝ պայմանագրի էական խախտման և հանգամանքների էական փոփոխության դրսևորումներով:

Թվարկված հիմքերից զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից պայմանագրի էական խախտման դրսևորումներ են՝ *նախքան ճանապարհորդությունը պայմանագրի էական պայմաններից մեկը փոխելը, եթե սպառողը չի տվել դրա վերաբերյալ համաձայնություն, սպառողի այն հատուկ պահանջները չապահովելը, որոնց վերաբերյալ զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտը տվել էր իր համաձայնությունը, վճարած գումարը ժամանակին համապատասխան ծառայություններ մատուցողներին չփոխանցելը, մատուցված ծառայություններում էական թերությունները, եթե պատվիրատուի (սպառողի) կողմից սահմանված ողջամիտ ժամկետում զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտը չի վերացրել դրանք:*

Ինչպես ցանկացած պարտավորության պարագայում, այս դեպքում նույնպես պայմանագրի էական խախտում է նաև պայմանագրային պարտավորությունն առհասարակ չկատարելը¹⁶:

Այս պարտավորությունում էական պայման է նաև ժամկետը: Գաղտնիք չէ, որ զբոսաշրջային ծառայությունները սպառողը շահագրգռված է դրանք ստանալ հենց իր նախընտրած ժամկետում, և նախանշված ժամկետից անգամ ժամերի շեղումը կարող է հանգեցնել հետաքրքրության կորստի: Հետևաբար, զբոսաշրջային փաթեթում կամ տուրում ընդգրկված ծառայությունների¹⁷ մատուցման ժամկետները խախտելը նույնպես պայմանագրի էական խախտում է:

¹⁶ Տե՛ս **Բարսեղյան Տ. Գ.** Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, առաջին մաս, 4-րդ հրատ., Եր. , «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2014, էջ 511:

¹⁷ Որոշ զբոսաշրջային ծառայությունների, օրինակ՝ փոխադրման ծառայության մատուցման ժամկետները խախտելն անհրաժեշտ է դիտարկել ոչ թե զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտ(ներ)ի, այլ համապատասխան ծառայություն մատուցողի կողմից թույլ տրվող խախտում, որի համար զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտը պատասխանատու չպետք է լինի:

Հարկ է նշել, որ Դիրեկտիվը պայմանագրի էական խախտման տարբեր դրսևորումների հիմքով այն լուծելու հնարավորություն նախատեսում է միայն ճանապարհորդի համար: Չհերքելով ճանապարհորդի՝ որպես սպառողի և քննարկվող իրավահարաբերության թույլ կողմի շահերի առավելագույն պաշտպանության անհրաժեշտությունը՝ կարծում ենք, որ քաղաքացիական իրավահարաբերության կողմերի հավասարության և շահերի հավասարակշռությունն ապահովելու տեսանկյունից չպետք է անտեսել նաև պայմանագրի մյուս կողմի իրավունքների խախտման հնարավորությունը: Հենց այդ տրամաբանությունից էլ ներելով է ՀՀ օրենսդիրը որպես քաղաքացիական պայմանագրի լուծման հիմք նախատեսել պայմանագրի ցանկացած կողմի էական խախտում թույլ տալը:

Զբոսաշրջային ծառայությունների մատուցման պարտավորության շրջանակներում պատվիրատուի հիմնական պարտականությունը ծառայությունների դիմաց ժամանակին վճարելն է: Բացի այդ, արտագնա զբոսաշրջության դեպքում արտասահմանյան երկիր մուտքի արտոնագիր ստանալու, և թե՛ ներքին, թե՛ արտագնա զբոսաշրջության դեպքում համապատասխան ծառայություններ ամրագրելու համար անհրաժեշտ փաստաթղթեր և հավաստի տվյալներ ներկայացնելը ևս պատվիրատուի կարևոր պարտականություն են:

Ավելին, ՄԻՊ օրենքը որպես ծառայություն մատուցողի կողմից պայմանագրի լուծում և սպառողից վնասների հատուցում պահանջելու հիմք նախատեսում է նաև ծառայություն մատուցողի ժամանակին և հիմնավորված տեղեկացումից հետո ողջամիտ ժամկետում ծառայության մատուցման եղանակի մասին իր ցուցումները սպառողի կողմից չփոխելը կամ մատուցվող ծառայության որակը վատացնող այլ հանգամանքները չվերացնելը (հոդված 34):

Կարծում ենք՝ պատվիրատուի կողմից սպառողին վերաբերող անհրաժեշտ և հավաստի տվյալները և դրանք հավաստող փաստաթղթերը զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից նշված ժամկետում վերջինիս չտրամադրելը կամ թերի տրամադրելը հենց մատուցվող ծառայության որակը վատացնող հանգամանքները չվերացնելու դրսևորում է:

Ինչ վերաբերում է ծառայություն մատուցողի ժամանակին և հիմնավորված տեղեկացումից հետո ողջամիտ ժամկետում ծառայության մատուցման եղանակի մասին պատվիրատուի ցուցումները չփոխելուն, ապա գտնում ենք՝ այս հիմքը ևս կիրառելի է քննարկվող իրավահարաբերության նկատմամբ, մասնավորապես՝ երբ պատվիրատուն, չնայած իր կողմից ընտրված երթուղու կամ զբոսաշրջային ծառայությունների հետ կապված հնարավոր ռիսկերի և անբարենպաստ հետևանքների մասին զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից արված հիմնավոր զգուշացումներին, շարունակում է պնդել իր ցուցումները:

Անդրադառնալով Օրենքով և Դիրեկտիվով նախատեսված՝ զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի և սպառողի կողմից պայմանագիրը միակողմանի

լուծելու երկրորդ խումբ հիմքերին, որոնք են՝ զբոսաշրջային փաթեթի գինը սկզբնական գնի համեմատ 8 տոկոսից ավելի բարձրանալը (Օրենք, հոդված 23, մաս 9, Դիրեկտիվ, հոդված 10, մաս 2), ճանապարհորդի ժամանման վայրում կամ դրա անմիջական մոտակայքում արտակարգ և անխուսափելի հանգամանքներ ի հայտ գալը, եթե դրանք զգալիորեն խոչընդոտում են զբոսաշրջային փաթեթի մատուցումը կամ ճանապարհորդի՝ ժամանման վայր հասնելը (Դիրեկտիվ, հոդված 12, մասեր 2-րդ և 3-րդ) և զբոսաշրջիկների քանակը նախատեսված նվազագույն քանակից պակաս լինելը (Օրենք, հոդված 23, մաս 1, կետ 10, Դիրեկտիվ, հոդված 12), ապա դրանց և հանգամանքների էական փոփոխության հիմքով պայմանագիրը փոփոխելու և լուծելու՝ Օրենսգրքով նախատեսված կառուցակարգի հետ համադրումից բխում է, որ դրանք իրենց բնույթով քննարկվող իրավահարաբերություններում հանգամանքների էական փոփոխության մասնավոր դրսևորումներ են:

Ընդ որում՝ այդ հիմքերի բովանդակային վերլուծությունը թույլ է տալիս պնդել, որ ինչպես պայմանագրի էական խախտման, այնպես էլ վերը նշված՝ հանգամանքների էական փոփոխության ի հայտ գալը շահագրգիռ կողմին ինքնին պետք է տա պայմանագիրն օրենքի ուժով, միակողմանիորեն, արտադատական կարգով, մյուս կողմին ծանուցում ուղարկելու միջոցով լուծելու իրավունք՝ հիմք ընդունելով կողմերի միջև ծախսերի բաշխման՝ իմպերատիվ նորմերով սահմանված կանոնները (ծառայության արժեքի վերադարձ):

Քանի որ հնարավոր չէ սպառիչ նախատեսել հանգամանքների էական փոփոխության բոլոր հնարավոր դեպքերը, կարծում ենք, որ նման փոփոխությունների առավել տիպական շրջանակ սահմանելուն զուգահեռ՝ անհրաժեշտ է այդ ցանկը թողնել բաց և հանգամանքների այլ փոփոխությունների էական լինելը գնահատելու իրավասությունը վերապահել դատարանին:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ առաջարկում ենք Օրենքը լրացնել նոր՝ 23.1 և 23.2-րդ հոդվածներով՝ հետևյալ բովանդակությամբ՝

«Հոդված 23.1. Զբոսաշրջային պայմանագիրն էական խախտման հիմքով միակողմանի լուծելը

1. Զբոսաշրջային պայմանագիրը կարող է միակողմանի լուծվել, եթե պայմանագրի մյուս կողմը թույլ է տվել պայմանագրի էական խախտում:

2. Զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից պայմանագիրը խախտելն էական է համարվում, եթե՝

1) զբոսաշրջային ծառայությունների մատուցումը կազմակերպելու և/կամ զբոսաշրջային փաթեթում (տուրում) ներառված կամ առանձին զբոսաշրջային ծառայությունները չեն մատուցվել,

2) նախքան ճանապարհորդությունը սկսվելը զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտը միակողմանի փոփոխել է պայմանագրի էական պայմաններից մեկը, և պատվիրատուն չի տվել դրանց վերաբերյալ իր համաձայնությունը,

3) զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտը չի ապահովել պատվիրատուի/սպառողի այն հատուկ պահանջները, որոնց վերաբերյալ նա տվել էր իր համաձայնությունը,

4) խախտվել է զբոսաշրջային փաթեթում (տուրում) ներառված զբոսաշրջային ծառայության մատուցման ժամկետը, բացառությամբ փոխադրման ծառայության ժամկետների խախտման,

5) պատվիրատուի (սպառողի) կողմից զբոսաշրջային փաթեթում (տուրում) ներառված ծառայություններում հայտնաբերվել են այնպիսի թերություններ, որոնք անհնարին են դարձնում ճանապարհորդությունը, կամ ճանապարհորդության ընթացքում մատուցված ծառայություններում առկա են էական թերություններ, որոնք չեն վերացվել սպառողի համար ընդունելի ժամկետում,

6) զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտը պատվիրատուի կողմից իրեն փոխանցված գումարը սահմանված ժամկետում չի փոխանցել զբոսաշրջային ծառայություններ մատուցող անձանց:

3. Պատվիրատուի կողմից պայմանագիրը խախտելն էական է, եթե՝

1) պայմանագրով նախատեսված ժամկետում պատվիրատուն չի վճարել զբոսաշրջային փաթեթի/ծառայությունների արժեքը,

2) պատվիրատուի տրամադրած տվյալները և/կամ դրանք հավաստող փաստաթղթերը ոչ պիտանի կամ թերի լինելու վերաբերյալ կամ ծառայությունների մատուցման վերաբերյալ պատվիրատուի ցուցումների հետ կապված հնարավոր անբարենպաստ հետևանքների առաջացման մասին զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից պատվիրատուին տեղեկացնելու դեպքում վերջինս զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից նշված ժամկետում չի ներկայացրել և/կամ համալրել անհրաժեշտ տվյալները և/կամ փաստաթղթերը կամ չի փոխել ծառայության մատուցման վերաբերյալ ցուցումները:

4. Սույն հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերով նախատեսված հիմքերով պայմանագիրը համարվում է լուծված՝ այդ մասին կողմերից մեկի ծանուցումը մյուս կողմի ստանալու պահից, եթե ծանուցման մեջ նախատեսված չէ կամ կողմերի համաձայնությամբ սահմանված չէ պայմանագրի լուծման այլ ժամկետ:

5. Սույն հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված հիմքերով սպառողի կողմից պայմանագիրը լուծելու դեպքում զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտը պարտավոր է վերադարձնել ծառայության արժեքը:

6. Սույն հոդվածով սահմանված հիմքերով պայմանագիրը լուծելու դեպքում շահագրգիռ կողմն իրավունք ունի օրենքով սահմանված կարգով¹⁸ պահանջելու հատուցել պայմանագրի լուծմամբ պատճառված վնասները»:

¹⁸ «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին» օրենքի 29-րդ հոդվածը ծառայությունը մատուցողի կողմից թույլ տված էական խախտման հիմքով պայմանագրի լուծման հետևանքով պատճառված վնասը հատուցելու համար սահմանել է պահանջի ներկայացման

«Հոդված 23.2. Հանգամանքների էական փոփոխության հիմքով պայմանագիրը միակողմանի լուծելը

1. Ջրոսաշրջային պայմանագիրը շահագրգիռ կողմի պահանջով կարող է միակողմանի լուծվել՝ հանգամանքների էական փոփոխության հիմքով, որոնք են՝

1) Ջրոսաշրջային փաթեթի գինը սկզբնական գնի համեմատ 8 տոկոսից ավելի բարձրանալը,

2) Ջրոսաշրջիկի ժամանման վայրում կամ դրա անմիջական մոտակայքում արտակարգ և անխուսափելի հանգամանքներ ի հայտ գալը, եթե դրանք զգալիորեն խոչընդոտում են Ջրոսաշրջային ծառայությունների մատուցումը կամ Ջրոսաշրջիկի՝ ժամանման վայր հասնելը,

3) Ջրոսաշրջիկների քանակը նախատեսված նվազագույն քանակից պակաս լինելը:

2. Շահագրգիռ կողմի պահանջով դատական կարգով պայմանագիրը կարող է լուծվել նաև հանգամանքների այլ էական փոփոխությունների դեպքում:

3. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հիմքերով պայմանագիրը համարվում է լուծված այդ մասին կողմերից մեկի ծանուցումը մյուս կողմի ստանալու պահից, եթե ծանուցման մեջ նախատեսված չէ կամ կողմերի համաձայնությամբ սահմանված չէ պայմանագրի լուծման այլ ժամկետ:

4. Սույն հոդվածի 1-ին մասի 1-ին, 2-րդ¹⁹ կամ 3-րդ կետերով նախատեսված հիմքերով պայմանագիրը լուծելիս պատվիրատուն իրավունք ունի ստանալու ծառայության արժեքը՝ առանց պայմանագիրը վաղաժամկետ լուծելու վճար վճարելու պարտականության»:

Ինչպես նշվեց, Օրենսգիրքը ծառայությունների մատուցման պայմանագրի երկու կողմերին իրավունք է տալիս ցանկացած ժամանակ միակողմանի հրաժարվելու պայմանագրից՝ պատվիրատուի կողմից կատարողի փաստացի ծախսերը, իսկ կատարողի կողմից՝ պատվիրատուի կրած վնասները հատուցելու պայմանով (հոդված 780):

«Ջրոսաշրջության մասին» ՀՀ օրենքն այս կապակցությամբ նախատեսել է հատուկ կարգավորում՝ ամրագրելով առանց որևէ պատճառաբանության

օրվանից 10-օրյա ժամկետ: Իսկ կամավոր չհատուցելու դեպքում նույն օրենքը նախատեսում է դատական կարգով հատուցում պահանջելու իրավունք:

¹⁹ Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությամբ անհաղթահարելի ուժի հետևանքով պարտավորությունը կատարելու անհնարինությունը, այդ թվում՝ գործարարական գործունեության սուբյեկտներին պատասխանատվությունից ազատող պայման է, կարծում ենք՝ արտակարգ և անխուսափելի հանգամանքների հետևանքով ճանապարհորդության անհնարինության հիմքով Ջրոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից պայմանագիրը լուծելու դեպքում անհրաժեշտ է նախատեսել Ջրոսաշրջային փաթեթի արժեքը պատվիրատուին (սպառողին) վերադարձնելու այլընտրանքային մեխանիզմ, ինչպիսին է ֆինանսական ապահովման ինստիտուտը:

միակողմանիորեն **միայն սպառողի կողմից** զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագիրը դրա կնքմանը հաջորդող 7 աշխատանքային օրվա ընթացում լուծելու իրավունք, եթե զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագրով ավելի երկար ժամկետ նախատեսված չէ (մտածելու ժամանակ) (հոդված 23, մաս 3):

Այսպիսով, Օրենքն առանց պատճառաբանության պայմանագրից հրաժարվելու հնարավորություն զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի համար չի նախատեսում: Այս մոտեցումը ողջունվում է նաև արտասահմանյան գրականության մեջ և դատական պրակտիկայում²⁰:

Մենք նույնպես համամիտ ենք պայմանագրից հրաժարվելու՝ զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի իրավունքը սահմանափակելու անհրաժեշտությանը՝ այն հիմնավորմամբ, որ զբոսաշրջային պայմանագրի դեպքում հաճախ անգամ վնասների լրիվ հատուցումը համարժեք միջոց չի կարող լինել զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից պայմանագրից հրաժարվելու հետևանքների տեսանկյունից: Բանն այն է, որ եթե, օրինակ, զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտը պայմանագրից հրաժարվելու ցանկություն հայտնի ճանապարհորդության նախօրեին կամ արդեն իսկ այն սկսվելուց հետո, սպառողի համար համապատասխանաբար՝ ճանապարհորդությունը կամ չնախատեսված ժամկետում վերադարձը կազմակերպելու հարցում կառաջանան զգալի խոչընդոտներ, ընդհուպ՝ անհնարինություն:

Այս պայմանագրից հրաժարվելու հաջորդ առանձնահատկությունն այն է, որ օրենսդիրը նախատեսել է սպառողի կողմից պայմանագրից հրաժարվելու դեպքում պայմանագրով վաղաժամկետ լուծման վճար վճարելու պայման նախատեսելու հնարավորություն: Այսպես, Օրենքի 23-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ զբոսաշրջային փաթեթի պայմանագրով կարող է սահմանվել պայմանագրի վաղաժամկետ լուծման վճար՝ հաշվի առնելով նախքան զբոսաշրջային փաթեթի մեկնարկը պայմանագիրը վաղաժամկետ լուծելու համար նախատեսված ծանուցման ժամկետը, ինչպես նաև ակնկալվող խնայված ծախսերը և այլընտրանքային զբոսաշրջային ծառայություններ մատուցելու դիմաց ստացված եկամուտները: Նույն հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսվել է նաև լուծման վճարի հաշվարկման բանաձև:

Իրավաբանական գրականության մեջ պատվիրատուի կողմից պայմանագրից հրաժարվելու դեպքում լուծման վճար վճարելու իրավաչափության վերաբերյալ տեսակետներն իրարամերժ են: Մասնավորապես, արևմտյան իրավաբանական գրականության մեջ արտահայտվել է տեսակետ, որ այս

²⁰ Ա. Կուսկովը և Ն. Միրիկն առաջարկում են օրենսդրորեն ամրագրել արգելք հրապարակային պայմանագրերի դեպքում կատարողի կողմից պայմանագրից միակողմանի հրաժարվելու համար (տե՛ս **Сирик Н., Кусков А.** Правовое регулирование туристской деятельности, М., 2018, էջ 89-92): ՌԴ Բարձրագույն արբիտրաժային դատարանի խորհուրդն արձանագրել է, որ հրապարակային զբոսաշրջային ծառայությունների մատուցման պայմանագրով կատարողն իրավունք չունի միակողմանի հրաժարվելու պայմանագրից (տե՛ս Постановление Президиума ВАС РФ от 24.11.2009, N 9548/09):

պայմանը խնդրահարույց է այն առումով, որ տարբեր պատճառներով լուծելով պայմանագիրը և հետ ստանալով վճարված գումարը, կախված լուծման ժամկետից, զբոսաշրջիկը ստիպված կլինի ամբողջ գումարը վերադարձնել որպես փոխհատուցման գումար²¹:

Զբոսաշրջային փաթեթի արժեքից որոշակի տոկոսով կամ ֆիքսված չափով «տուգանք» վճարելու պայմանը քննադատվում է նաև ռուսական իրավաբանական գրականության մեջ՝ այն հիմնավորմամբ, որ այս պայմանը ենթադրում է պայմանագրից հրաժարվելու դեպքում զբոսաշրջիկի պատասխանատվություն, ինչը հակասում է քաղաքացիական օրենսդրությանը, քանի որ պայմանագրի լուծման դեպքում զբոսաշրջիկին զրկում է կատարողի կողմից չօգտագործված դրամական միջոցները հետ ստանալու հնարավորությունից²²:

Համամիտ չլինելով նշված տեսակետների հետ՝ կարծում ենք՝ սպառողի կողմից պայմանագրից առանց պատճառաբանության միակողմանի հրաժարվելու դեպքում լուծման վճար վճարելու պայմանն²³ անհրաժեշտ է դիտարկել ծառայությունների վճարովի մատուցման պայմանագրից հրաժարվելու՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված՝ իրավական հետևանքների համատեքստում: Մասնավորապես՝ Օրենսգիրքը պատվիրատուի կողմից պայմանագրից միակողմանի հրաժարվելու դեպքում նախատեսում է ծառայություն մատուցողի կատարած փաստացի ծախսերը հատուցելու պարտականություն (հոդված 780):

Միևնույն ժամանակ, օրենսդիրը չի բացահայտել փաստացի ծախսերի էությունը, ինչը ճանապարհորդություն կազմակերպելու ծառայության պարագայում, որը չի ենթադրում զբոսաշրջային ծառայությունների անձամբ մատուցում, հանգեցրել է պայմանագրից հրաժարվելու դեպքում իրավական հետևանքների անորոշության:

Քննարկվող իրավահարաբերությունների դեպքում փաստացի ծախսերի բովանդակության վերաբերյալ ուշագրավ են Պ. Բարաբանովայի վերլուծությունները: Այսպես, հեղինակը նշում է, որ զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի մոտ ծագում է պարտավորությունների երկու խումբ, առաջինը՝ զբոսաշրջիկներին փաթեթում ընդգրկված ծառայությունները մատուցելու պարտականությունն է (մատուցումը կազմակերպելու), երկրորդը՝ իր կոնսորցիաներին ծառայությունների դիմաց վճարումներ փոխանցելն է: Զբոսա-

²¹ Sté u **Carlos Torres, Javier Melgosa Arcos, Laurence Jegouzo and others.** Collective Commentary about the New Package Travel Directive, ESHTE, 2020, էջեր 289-290:

²² Sté u **Кусков А., Сирик Н.** Оказание туристических услуг, гражданско-правовое регулирование, М. Юстицинформ, 2013, էջեր 90-91:

²³ Այս պայմանը, ըստ էության, եվրոպական պայմանագրային իրավունքում կիրառվող «Ստացիր կամ վճարիր» (take or pay) սկզբունքի դրսևորումն է, որը ենթադրում է պայմանագրից հրաժարվելու դեպքում պատվիրատուի պարտականությունը՝ կատարողին վճարելու որոշակի գումար նույնիսկ այն դեպքում, եթե նա չի օգտվել պատվիրված ծառայություններից:

շրջիկի կողմից պայմանագրից հրաժարվելու դեպքում առաջին պարտավորությունը դադարում է, սակայն երկրորդ խումբ պարտավորությունները շարունակում են պահպանվել: Ավելին, հաճախ վճարված զբոսաշրջային փաթեթի արժեքն արդեն իսկ փոխանցված է լինում կոնստրադենտներին²⁴: Այդ գումարները կոնստրադենտներին փոխանցելն ինքնին չի վկայում փաստացի ծախսերի մասին, քանի որ դրանց մի մասը հիմնականում վերադարձվում է. այդպիսով զբոսաշրջային օպերատորի փաստացի ծախսերն ուղղակիորեն կախված են իր կոնստրադենտների հետ կնքված պայմանագրերի պայմաններից²⁵:

ՀՀ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ բազմաթիվ են այն դեպքերը, երբ զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտները վկայակոչում են զբոսաշրջային ծառայություններ մատուցողներին այդ ծառայության արժեքը փոխանցելու հիմքով զբոսաշրջիկի կողմից պայմանագրից հրաժարվելու դեպքում վճարված գումարը վերադարձնելու անհնարիությունը, ինչը դատարանների կողմից իրավական տարբեր գնահատականների է արժանանում: Մասնավորապես, մի դեպքում դատարանները բավարարում են ծառայություններ մատուցողներին փոխանցված և վերջիններիս կողմից սահմանված կանոնների համաձայն՝ վերադարձի ոչ ենթակա գումարների արժեքի չափով սպառողին պատճառված վնասը հատուցելու հայցերը²⁶, մյուս դեպքերում մերժում են այդպիսիք²⁷:

Համամիտ լինելով այն պնդմանը, որ ճանապարհորդությունը կազմակերպելու պարտավորության շրջանակներում զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտների կողմից զբոսաշրջային ծառայություններ մատուցողներին

²⁴ St' u **Барабанова П.** Гражданско-правовое регулирование договорных отношений в сфере туризма в России и Англии. Дис., М. 2017, էջեր 154-156:

²⁵ St' u նույն տեղը, էջ 158:

²⁶ Օրինակ՝ թիվ **ԵԴ/14223/02/18** քաղաքացիական գործով Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը 26.06.2020 թ. վճռով նշել է, որ քանի որ պատասխանող զբոսաշրջային ընկերության կողմից չի ներկայացվել ապացույց առ այն, որ ավիափոխադրողին փոխանցված գումարի մի մասը չվերադարձնելը հետևանք է անհաղթահարելի ուժի և/կամ հայցվորների կողմից ծառայությունների օգտագործման կամ դրանց պահպանման համար սահմանված կանոնները խախտելու, հայցը ենթակա է բավարարման:

²⁷ Օրինակ՝ թիվ **ԵԱԲԴ/4988/02/16** քաղաքացիական գործով Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանը 27.04.2018 թ. վճռով մերժել է զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից ավիափոխադրողին փոխանցված գումարի՝ վերադարձի ոչ ենթակա մասը զբոսաշրջիկին հատուցելու պահանջը: Թիվ **ԵԿԴ/3728/02/16** քաղաքացիական գործով Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը 14.06.2017 թ. վճռով արձանագրել է, որ վիզայի մերժման հիմքով ճանապարհորդությունը չեղարկելու հետևանքով զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտը պարտավոր է վերադարձնել նախապես վճարված ամբողջ գումարը՝ բացառությամբ անհրաժեշտ փաստաթղթերի թարգմանության համար վճարված գումարի՝ առանց քննության առարկա դարձնելու գումարների այն մասի վերադարձման հարցը, որոնք արդեն իսկ փոխանցվել էին զբոսաշրջային ծառայություններ մատուցողներին:

փոխանցված գումարի այն մասը, որն ըստ տվյալ ծառայություն մատուցողի կողմից սահմանված կանոնների կամ վերջինիս և զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի միջև կնքված պայմանագրի պայմանների պայմանագրից հրաժարվելու դեպքում, կախված հրաժարվելու ժամկետից, ենթակա չէ վերադարձի, պետք է համարել զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի փաստացի ծախս՝ միաժամանակ կարծում ենք, որ դա հնարավոր է միայն, եթե նախքան պայմանագիր կնքելը սպառողը զբոսաշրջային գործունեության սուբյեկտի կողմից հստակ տեղեկացվել է պայմանագրից հրաժարվելու դեպքում զբոսաշրջային ծառայություններ մատուցողների կողմից նման վճար սահմանված լինելու, չափի և ըստ հրաժարվելու ժամկետների այդ վճարի չափի մասին, ինչն իր ամրագրումն է գտել նաև պայմանագրում:

АРМЕН АЙКЯНИЦ, ЕВА САГОЯН – Особенности изменения и расторжения договора об оказании туристических услуг. – В статье рассматриваются особенности изменения и расторжения договора об оказании туристических услуг. В частности, сопоставляя положения Закона Республики Армения “О туризме” и международных документов, регулирующих данную сферу, с положениями Гражданского кодекса РА, касающимися одностороннего изменения и расторжения договора, автор приходит к выводу, что, учитывая срочный характер данного договора, а также то обстоятельство, что он предполагает однократное исполнение, применение предусмотренной Кодексом судебной процедуры одностороннего изменения и расторжения договора в данном случае нецелесообразно. Вместо этого предлагается законодательно определить перечень существенных нарушений, допускаемых каждой из сторон и служащих основанием для расторжения договора, а также наиболее типичные проявления существенного изменения обстоятельств, предусматривая в случае их наличия право заинтересованной стороны расторгнуть договор в одностороннем внесудебном порядке на основании закона. Одновременно предлагается урегулировать правила распределения расходов между сторонами в таких случаях, в частности возврат стоимости услуги. На примере договора об оказании туристических услуг автор также затрагивает некоторые ключевые вопросы соотношения институтов одностороннего расторжения договора и одностороннего отказа от его исполнения.

Ключевые слова: *изменение договора, расторжение договора, туристические услуги, судебный порядок, односторонний отказ, существенное изменение обстоятельств.*

ARMEN HAYKYANTS, YEVA SAGHOYAN – Specifics of Amending and Terminating the Contract for the Provision of Tourist Services. – The article discusses the specific features of amending and terminating contracts for the provision of tourism services. In particular, by comparing the regulations enshrined in the Law of the Republic of Armenia “On Tourism” and international documents governing the sector with the provisions of the RA Civil Code regarding unilateral amendment and termination of contracts, the author concludes that, due to the fixed-term nature of such contracts and the fact that they imply one-time execution, applying the judicial procedure for unilateral amendment and termination, as provided by the Civil Code, is not appropriate in this context. Instead, the author proposes to define by law the scope of essential breaches committed by either party that may serve as grounds for termination of the contract, as well as the most typical manifestations of significant changes in circumstances. In the event such grounds arise, it is suggested to grant the interested party the right to unilaterally terminate the contract out of court by operation of law. At the same time, it is proposed to establish rules for the

distribution of expenses between the parties in such cases- in particular, the reimbursement of the cost of the service for organizing the provision of tourism services. Using the example of a contract for the organization of tourism service provision, the author also addresses certain key issues related to the correlation between the institutions of unilateral contract termination and unilateral refusal to perform the contract.

Key words: *contract amendment, contract termination, tourism services, judicial procedure, unilateral refusal, significant change of circumstances.*

References

- «Zbosashrjtjan masin» HH orienk, HO-4-N, yndunvel e 22.12.2023t', ozh-i mej e mtel— 01.09.2024t', skzbnaghbyury — miasnakan kayq 2024.01.09–2024.01.21.
- Hayastani Hanrapetutyan kaghakatsiakan orensgirk, HO-239, yndunvel e 05.05.1998 t', ozh-i mej mtel e — 01.01.1999 t', RHPT 1998.08.10/17(50).
- «Sparoghnnneri iravunk'neri pashtpanutyan masin» orenk, HO-197, yndunvel e 26.06.2001 t', ozh-i mej mtel e — 01.01.2002 t', RHPT 2001.08.02/25(157) Hod. 580.
- Council directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts.
- Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 “On package travel and linked travel arrangements”, amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/314/EEC.
- Barseghyan T.K., Hayastani Hanrapetut'yan k'aghak'atsiakan iravunk', arajin mas, 4-rd hrat., «Tigran Mets» hrat., Yerevan, 2014.
- Carlos Torres, Javier Melgosa Arcos, Laurence Jegouzo and others, Collective Commentary about the New Package Travel Directive, ESHTe, 2020.
- Barabanova P., Grazhdansko-pravovoye regulirovaniye dogovornykh otnosheniy v sfere turizma v Rossii i Anglii, Diss., M. 2017.
- Dogovornoye pravo, Obshchaya chast', Postateynny kommentariy k stat'yam 420–453 Grazhdanskogo kodeksa Rossiyskoy Federatsii, pod red. A. Karapetova, Vtoroye izd., M., Logos 2020.
- Kuskov A., Sirik N., Okazaniye turisticheskikh uslug, grazhdansko-pravovoye regulirovaniye, M., Yustitsinform, 2013.
- Ryzhov R., Rastorzheniye dogovora i odnostoronniy otkaz ot yego ispolneniya. Voprosy sootnosheniya, UDK 347.43, <https://cyberleninka.ru/article/n/rastorzhenie-dogovora-i-odnostoronniy-otkaz-ot-ego-ispolneniya-voprosy-sootnosheniya/viewer>.
- Sirik N., Kuskov A., Pravovoye regulirovaniye turistskoy deyatel'nosti, M., 2018.
- Tiv EShD/1103/02/11 kaghakatsiakan gorcov HH vchrabek datarani 19.10.2012 tvakani voroshum.
- Tiv EAQD/4988/02/16 kaghakatsiakan gorcov Yerevan kaghaki @ndhanur iravasutyan datarani 27.04.2018 t'. vchiry.
- Tiv ED/19374/02/18 k'aghak'atsiakan gorcov Yerevan kaghaki @ndhanur iravasutyan datarani 02.05.2019 t'. vchiry.
- Tiv ED/14223/02/18 kaghakatsiakan gorcov Yerevan kaghaki @ndhanur iravasutyan arajin atyani datarani 26.06.2020 t'. vchiry.
- Tiv EKD/3728/02/16 kaghakatsiakan gorcov Yerevan kaghaki Kentron yev Nork-Marash varchakan shrjanneri @ndhanur iravasutyan arajin atyan datarani 14.06.2017 t'. vchiry.
- Postanovleniye Prezidiuma VAS RF ot 24.11.2009, N 9548/09.